

De Avond voor Kerstmis 2015 – door Huub Oosterhuis

Woord ten geleide

Welkom, U allen, wij allen. Kerstavond 2015. Wij vieren een geboorte, gedenken het geboorteverhaal van Jezus van Nazareth.

Hij is geboren. Zoveel is zeker. En dat hij met groot geweld is gedood: gekruisigd. Tot zover de feiten. De rest zou 'sterk verhaal' zijn, van engelen bij zijn geboorte tot het lege graf.

Er bestaat een eeuwenoude, dogmatische versie van dit verhaal: daarin wordt hij, 'Jezus Christus, Gods enige zoon onze Heer' genoemd, die 'als enig zoenoffer ons lichaam en onze ziel van de eeuwige verdoemenis heeft verlost'. Die officieel-kerkelijke versie vieren wij hier vanavond niet.

Wij zingen het sterke 'grote verhaal' over de genezende kracht die van hem uitging; hoe hij het opnam tegen bezetenheid, armoede, onrecht; over vergeving, zeventig maal zeven maal. Hoe hij mensen bejegende, aanzag, aansprak: vrouw, je vertrouwen heeft je gered; lamme man, sta op en loop; jij, verkoop wat je bezit en geef het aan de armen; dode jongen, ik zeg je, sta op.

In een tijd zonder 'normen en waarden' aanvaard ik dit verhaal als een laatste ijkpunt.

Toespraak

1.

Plotseling stond voor hun ogen – iemand van licht? Een ster die in een mens veranderd was en mooi hoog zong? Ze waren even heel bang.

Wees maar niet bang, zong de ster, er is een kind geboren in een beestenstal, hier vlakbij, dat gaat de wereld veranderen, je zult nog eens wat zien. En nog meer woorden die ze niet konden verstaan omdat de lucht ineens vol vogelachtige lichtwezens was die mooi hoog 'vrede op aarde' zongen. Dat verstonden ze weer wel, 'vrede', dat was wat nog nooit op aarde bestaan had. Wat een lied.

En weg waren ze weer, gevlogen, weg lied. Overgewaaid, mompelde herdersjongen Jakob in zichzelf, zoals soms onweer, dromen en liefdes overwaaien.

Maar nu begon de hele herdersbuurt van Bethlehem door elkaar heen te roepen 'Heb je dat gehoord, heb jij het ook gehoord?' En de opperherder riep plechtig 'Laat ons gaan zien het woord dat daar geschied is'.

En daar gingen ze. Jakob zag dat ze allemaal iets meenamen, om aan dat kind te geven ... omdat het later een belangrijk persoon zou worden zeker. Zijn moeder nam haar sjabbatse oorbellen mee, zijn zusje een olielampje. Maar hij had niets. En omdat hij

mank was, hompelde hij helemaal achteraan, en omdat iedereen de eerste wilde zijn, was hij veruit de laatste.

Hij kwam langs de zoom van een eikenwoud. Daar voorbij lag de Schapenvlakte, daar ergens moest het zijn. Het had lang en hard gestormd, dat najaar, alle bomen waren leeggewaaid. Ik heb dus niets te geven, dacht manke Jakob en ik zit nog onder de puisten ook. Toen brak de zon door de wolken en een dunne lichtstraal raakte dat ene net niet afgewaaide eikenblad aan de onderste tak van de laatste boom van het woud. Hij zag het, hij zag dat het van goud was, hij plukte het, deed het tussen zijn handen als in een doosje, strompelde nog sneller en kwam buiten adem bij de beestenstal. Daar stonden ze allemaal al vrolijk te dringen en te roepen ooh en hoe heetie en kijk dan wat een mooie ogen – in een hoek stond een grote man met handen als hamers.

Jakob opende zijn handen, liet het neerdwarrelen op het kind in de kribbe en zei 'hier, die hing er nog' – toen zag hij dat het niet van goud was maar van licht-geel-groen en een randje rood en gerimpeld.

'Wat een prachtig eikenblad', zei de moeder van het kind, voornaam en lief, 'wat aardig van je'. 'Ik zag het gewoon', zei Jakob, daar lag het op het gezicht van het kind, dat eikenblad.

2.

Toen zijn puisten waren uitgewoed en zijn baard begon te groeien, had Jakob zijn zusje en vooral zijn moeder verrast met de mededeling dat hij schriftgeleerde wilde worden. Op de rug van een ezeltje reed hij van Bethlehem naar Jerusalem en klopte aan bij de vermaarde leermeester Hillel en vroeg hem 'Wilt u mijn leermeester worden, dan zal ik 's avonds uw voeten wassen en 's morgens vroeg brood voor u bakken.

Hillel nam hem mee naar 'de wijde ruimte rond het Heilige', zoals in die dagen het tempelplein genoemd werd. Daar had hij zijn leerhuis, daar rolde hij de boeken open, 'mijn uitspanseel', noemde hij ze, trots en vertederend. Daar leerde Jakob, met nog zes andere jonge mannen, de eeuwenoude lettertekens, de woorden uitspreken en de vragen stellen. 'In den beginne schiep God ...' lazen zij – dan moet je vragen, zei Hillel, 'wat betekent dat, in den beginne'. En zo de ene boekrol na de andere. Zeven jaren, zes dagen per week.

Na zeven jaar kreeg Jakob een eigen leerhuis toegewezen, dicht tegen het Heilige aan, Rabbi Jakob Eliezer, de manke wijze werd hij genoemd: zijn baard vol en sierlijk, zijn schouders recht, zijn oogopslag zacht, zijn blik doorgrondend, stem welluidend.

3.

De dagen voor Pesach, het grote Uittocht-Bevrijdingsfeest, stroomt Jerusalem vol. Uit noord en zuid, van west en oost, komen ze naar De Stad, psalmen zingend, vrouwen, mannen, oud en jong, en hun zonen van twaalf, die zonen van de Thora zullen worden. Wat zegt de Thora, vraagt Rabbi Jakob Eliezer aan de jongens die gekomen zijn om zijn schriftuitleg te horen. 'Dat je je naaste liefhebt die een mens is zoals jij' - zegt hij, om dan minuten lang te zwijgen.

Op de derde dag na het Hoog-Pesachfeest is hij al vroeg in het Heilige, omringd door vraaglustige en leergierige jongens van twaalf. Hij spreidt de boekrol uit waarop het grote verhaal van de uittocht gegrift staat, hij leest de woorden voor: 'Ik, de Naam-Ik zal. Ik ben jouw God, ik die jou uitgeleid heb uit het land Egypte, uit het diensthuis'.

Dan staat een jongen op, hij draagt een wijd wit hemd en om zijn hals een dunne ketting waaraan een eikenblaadje hangt, lichtgeelgroen-randje rood-gerimpeld, als een medaillon; hij vraagt: 'mag ik iets vragen'?

Jakob Eliezer knikt hem toe.

De jongen vraagt: 'Die god, die ons uit het diensthuis van Egypte heeft geleid, bestaat die god ook echt'?

Na ontelbare seconden stilte antwoordt Jakob Eliezer: 'Hij staat geschreven'. En na weer doodse stilte: 'Hij staat geschreven, en wordt gezongen. Zo moge het zijn'.

Dank u wel, zei de jongen.

4.

Wat staat geschreven? Doe liefde. Wat zeg je? Doe liefde. Kom op, dat is toch een schaamteloos cliché. 'Doe liefde', de oplossing voor het complexe probleem dat wij 'deze wereld' noemen? Geen woorden voor in het Europees Parlement of de Tweede Kamer. Nee, niet voor daar, maar voor hier, vanavond. Rabbi Hillel en zijn collega-leermeesters schaamden zich niet voor deze woorden die in hun traditie nooit een cliché geworden zijn. 'Doe Liefde' en zij voegden er aan toe: de rest, alle thorarollen volgeschreven, de rest is uitleg ... ga heen en leer: leer liefde - leer inleving, luisteren, tact, geduld - ontferming, vergeving, leer nieuw begin - leer jezelf kennen en leer van je kracht en je zwakheden dat je een mens bent, nietig en onverwisselbaar uniek, zoals ieder mens.

Kijk de afgrond in die hemel heet, zie de gesternten, hun gigantische figuren. Wou je beweren, dat onder het tijdloos bewind van Maagden en Weegschalen, Schorpioenen en Dioskuren, hier op aarde ook maar iets er toe doet? Ja, dat wou Rabbi Hillel beweren: dat jij er toe doet. En die jongen met het eikenblaadje om zijn hals, leerde het van Hillel en Jakob Eliezer en anderen en heeft het tot een van de grote woorden van zijn evangelie gemaakt. Dat ieder van ons ertoe doet is belangrijker dan de vaag of de god van ons verhaal echt bestaat ... wees nederig en aanvaard dat je moet leven zonder antwoorden op zoveel vragen. Met de energie die dan vrij komt doe liefde.

5.

De wereld, deze, is een schreeuwend kraambed, een verwilderde tuin waarin gedood wordt en gestorven. Geen 'Weegschalen' wegen het leed dat afgronddiep wordt geleden. Maar jij hebt handen die kunnen verzachten. En zoveel meer. Sterven zul je ooit. Maar vandaag en godweet morgen kun je leven, doen, zien - iemand voor iemand zijn misschien ... dat staat geschreven en wordt gezongen. Zo moge het zijn.